

Prolnutí teorie a praxe ve studiu informační vědy a knihovnictví

Radka ŘÍMANOVÁ

Univerzita Karlova - Filozofická fakulta - Ústav informačních studií a knihovnictví

Radka.rimanova@ff.cuni.cz

Barbora DROBÍKOVÁ

Univerzita Karlova - Filozofická fakulta - Ústav informačních studií a knihovnictví

Barbora.drobikova@ff.cuni.cz

INFORUM 2017: 23. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích
Praha, 30. - 31. 5. 2017

Abstrakt

Ústav informační vědy a knihovnictví Karlovy Univerzity soustavně spolupracuje s praktickou sférou a to nejen v rámci zajišťování stáží nebo témat kvalifikačních prací, ale i v rámci studentských projektů a volitelných předmětů. Podmínkou úspěchu je vždy zainteresovanost tutora, který se studentům věnuje. Příspěvek přináší konkrétní postřehy a zkušenosti z průzkumu mezi tutory. Studenti se významně zapojují do dokumentování historie oboru ([Slovník českých knihovníků](#)), poznávají práci velké organizace a marketing knihovnické práce (Městská knihovna v Praze), zkouší si konkrétní operace v ostrém provozu (WebArchiv). Konkrétní zkušenosti přinesla i pilotní výuka předmětu Digitální kurátorství s podporou Knihovny Akademie věd.

Diskuse nad připraveností studentů na vstup do praxe jsou tradičním tématem diskusí v mnoha oborech, nejen knihovnictví. Naposledy jsme se těchto diskusí účastnili při přípravě Koncepce celoživotního vzdělávání knihovníků (CŽV), strategického dokumentu Ústřední knihovnické rady, který je navázán na Koncepti rozvoje knihoven ČR na léta 2017 – 2020. Jedním z výchozích témat tohoto dokumentu je tvrzení:

- „kurikula oborových škol bývají často napadána jako nereflektující potřeby oboru;
- bývá zpochybňována úroveň absolventů a jejich kompetence, o odborných závěrečných pracích ani nemluvě;“

V realizačních krocích této koncepce jsou pak dále rozpracována strategické kroky:

Konstituovat společný koncepční orgán, kde budou zastoupeni zaměstnanci knihoven i akademická sféra řešící průnikové otázky, zejména změny forem studia a kurikulí s ohledem na praxi, oborové PGS (postgraduální studium) a CŽV.

a

Iniciovat změny oborových kurikulí dle požadavků praxe

U obou těchto strategických cílů je uvedeno, že by měly být realizovány bez finančních nákladů.

Jakkoli je pro nás, pedagogy vysoké školy zaměřené i na přípravu pracovníků knihoven, poněkud frustrující výchozí stanovisko o zpochybňování úrovně absolventů, tedy výsledků naší práce, každodenní realita nám naštěstí přináší jiný obraz. Přijmeme-li premisu, že vztah mezi studiem a kvalitou absolventů je určován i poptávkou na trhu práce, pak již situace není tak zoufalá. Od ledna do začátku května 2017 bylo na webu naší katedry uveřejněno celkem třicet jedna nabídek práce.

Tyto nabídky jsou vždy zveřejňovány na základě žádosti organizace. Raději zveřejňujeme samozřejmě nabídky, které jsou určeny pro studenty, tj. zaměstnavatel deklaruje, že umožní studentům i studium (snížený pracovní úvazek, klouzavá pracovní doba). Počet zájemců převyšujeme kapacitu naší katedry (průměrný ročník bakalářského studia je složen z cca dvaceti studentů)¹. Z průzkumu mezi studenty prezenčního studia bylo zjištěno, že pracují téměř všichni a padesát procent z nich v knihovnách.

Z toho lze odvodit, že praktická sféra má díky tomu, že umožňuje studentům najít si možnost výděлку, možnost ovlivnit významně i znalostní a kompetenční profil absolventa naší katedry. Samozřejmě, že víme, že se tak děje a právě témata kvalifikačních prací, zejména bakalářských, často zaměřené na projekty českých knihoven, považujeme za další argument, že to odtržení od praxe není tak intenzivní, jak by se z diskusí odborné veřejnosti mohlo stát².

Nepracujeme však pouze s diverzifikací studentů do praxe, ale i s opačným průnikem, tj. zapojováním praxe přímo do výuky naší katedry³.

Akreditační proces studijního programu je časově náročnou, mnoha formalismy zatíženou akcí, která zafixuje kurikulum studia na tři a více let. Příprava akreditačního spisu trvá cca dva roky. V současné době dochází v souvislosti s novelou zákona o vysokých školách (zákon č. 137/2016 Sb.), ke zcela novým metodickým postupům. Je možné, že v nejbližších letech bude tento proces trvat ještě déle. Studijní program, názvy předmětů, věcné rámce jednotlivých předmětů musí mít tedy víceletou platnost a jsou v akreditacích koncipováni velmi obecně. Nástrojem přesné reflexe aktuálního stavu poznání, v našem oboru velmi dynamicky se měnícím, jsou

¹ Problematice práce při studiu i aspektům kombinovaného studia byla věnována práce *Práce při studiu, studium při práci* (Římanová, 2015).

² Kvalifikační práce naší katedry jsou volně dostupné a lze je vyhledat v katalogu Univerzity Karlovy (<http://ckis.cuni.cz>). V roce 2016 bylo z celkového počtu 76 prací cca 20 tematicky založeno na analýze současného knihovnické praxe.

³ Téměř sto procent pedagogů působících na naší katedře má minimálně desetiletou pracovní zkušenost z jiné než akademické sféry.

konkrétní náplně povinných předmětů⁴ a volitelné předměty, které jsou vypisovány i v reakci na ochotu praktické sféry (často se jedná o praxi vědecko-výzkumných institucí) se studentům věnovat. Připomínáme, že i program na podporu aplikovaného výzkumu Národní a kulturní identity uvádí jako jeden ze strategických cílů přenos poznatků do pregraduálního vzdělávání⁵.

Příprava praktických seminářů je vedeno snahou představit studentům nejen dění v praxi, ale také je seznámit s významnými odborníky. Sami odborníci pak mají možnost porovnat, jací studenti se vlastně na naší katedře vyskytují. V rámci přípravy těchto seminářů se snažíme mobilizovat propojování poznatků z teorie do praxe. Např. při práci s nástrojem ProArc⁶ jsme sice narazili na problém mnoho desítek minut trvajících načítání digitálních objektů, ale to, že si studenti mohou provést jednoduché operace, vyhledání záznamu v katalogu, vložení do nástroje ProArc, konverze a zobrazení v MODS formátu, orientace v XML schématu konkrétního záznamu, jim významně umožní propojit si informace z několika teoretických předmětů.

Požadavky, které klademe na takovou spolupráci, nejsou malé. Za ideální považujeme, aby výstupem semináře byl „kus práce“, byť drobné, ale něco, co skutečně pracoviště využije⁷. Takovým výstupem může být i drobný průzkum, testování, zpracování zpětné vazby.

Seminář je limitován časově, jeden semestr trvá tři měsíce. Rozvrh je připravován cca tři měsíce před začátkem semestru a termíny setkání se studenty se musí skutečně plánovat s velkým předstihem⁸. Atestace je nutné uzavřít do poloviny září (zápočet kreditů pro daný ročník). Ve zkuškového období nelze požadovat na studentech žádné výkony. A co je nejpodstatnější, v době, kdy je předmět připravován, není znám počet studentů, kteří si jej zapíší a absolvují jej.

Klíčové okruhy této spolupráce lze rozdělit do následujících sekcí:

Technologie

Jedním z problémů, který řešíme v konceptu studia je dostupnost technologických nástrojů pro trénink. Kromě obecných nástrojů kancelářského balíku seznamuje studenty i s volně dostupnými softwary pro grafiku, LMS systémem Moodle, knihovnickým systémem Aleph (katalogizační cvičení). U posledních dvou jmenovaných se jedná o softwary, které jsou podporovány Ústřední knihovnou Univerzity Karlovy. V roce 2017 byla studenty naší školy provedena úspěšná instalace a základní konfigurace systému KOHA pro Masarykovu demokratickou akademii⁹. Díky spolupráci s Knihovnou Akademie věd se podařilo získat cvičnou

⁴ Téměř 80 % všech povinných předmětů prochází aktualizací každoročně. Tento aspekt odlišuje studium informační vědy a knihovnictví od oborů typu historie nebo lingvistiky, které mají méně dynamicky se vyvíjející základ.

⁵ V roce 2016 byl např. vypsán předmět Staré mapy – digitalizace, katalogizace, analýzy, který vedla Eva Novotná, při výuce předmětu Digitální kurátorství byl studentům představován nástroj ProArc, vyvíjený Knihovnou Akademie věd ČR.

⁶ Instalaci i metodickou přípravu předmětu významně podpořila Knihovna Akademie věd ČR.

⁷ Ve spolupráci s Městskou knihovnou v Praze připravují studenti marketingové kampaně pro podporu speciálních služeb a komunitních funkcí.

⁸ Semináře jsou určeny i studentům kombinovaného studia, kteří si musí naplánovat docházku do školy s ohledem na své zaměstnání.

⁹ Jednalo se o ideální situaci, kdy studenti měli možnost v rámci jednoho semestru vytvořit z knižní sbírky skutečnou knihovnu, včetně přípravy knihovního řádu a přihlášky do evidence knihoven Ministerstva kultury ČR. MDA přislíbila, že po zavedení knihovny, bude dál podporovat provoz systému i provoz knihovny samé, již bez, nebo pouze s částečnou, podporou naší katedry.

bázi systému ProArc a Kramerius. O spolupráci s námi mají zájem i zástupci knihovních systémů Clavius a Tritius¹⁰. Již druhým rokem mají možnost studenti sledovat metody harvestingu Webarchivu, připravit vlastní tematické kolekce. V dvousemestrálním projektu s Městskou knihovnou v Praze se seznamují studenti se systémem Koniáš. Díky vstřícnosti Národní knihovny ČR mohou naši studenti upevnit katalogizační kompetence v e-learningových kurzech, určených pro celoživotní vzdělávání. Stále pocítujeme a samozřejmě i hledáme řešení, jak připravit studenty na ovládání různých systémů. Pokud se pustíme do instalace produkčního softwaru, tak je nutné vyvinout velké úsilí v elementárních aspektech (konfigurace virtuálního serveru, aktualizace software, řešení výpadků a atypických situací). Jednoznačně nám chybí tréninkové interaktivní verze programů¹¹.

Didaktika

Na vysoké školení není požadováno po přednášejících formální pedagogické vzdělání. To však neznamená, že dobrý odborník je automaticky i dobrým didaktikem. Při přípravě předmětu se nám osvědčila příprava, která má předejít případné deziluzi lektora z celé akce. Studenti uplatňují při výběru předmětu aspekty časové (svůj rozvrh si budují s ohledem na mnoho aspektů), náročnosti atestace (ideální je atestace za plnění v průběhu semestru), i atraktivitu náplně¹². Při hodnocení práce studentů je nutné již na začátku stanovit měřítko dobré práce, která je podmínkou získání zápočtu. Tato měřítko je nutné dodržet, dávání zápočtu za pouhou účast nebo z „milosti“ není hodnoceno studenty příliš pozitivně. V tomto směru patří mezi vzorně vedené semináře tvorba hesel pro Slovník českých knihovníků.¹³

Je pravdou, že přes snahu seznamovat studenty s publikovanými výstupy českých odborníků, nejsou v sociálních sítích českého knihovnictví příliš zorientováni. Knihovníci znají své superstar, studenti se s nimi musí teprve seznámit¹⁴.

Výstupy semináře

Co může být výstupem semináře? Ideálně něco, na co se student bude moci podívat i za dvacet let. Nicméně výstupem může být i prezentovaná zkušenost¹⁵. Výstupem může být téma kvalifikační práce, i když zde je nutné, aby student našel něco, co stojí za to prozkoumat a budou mu poskytnuta data, o která se bude moci opřít. Výstupem takového zkoumání však může být i zjištění nedostatků. Plošně knihovny však o takové typy analýz, zatím zájem neprojevíly a medializace výstupů je, i ze

¹⁰ Zatím nerealizováno z důvodu naší kapacity.

¹¹ Aktuálně se objevuje otázka praktického seznámení s D-Space, jako jednoho z nejrozšířenějších OS nástrojů pro institucionální repozitáře. Studenty s ním seznamujeme teoreticky, analyzujeme rozhraní různých instalací, ale možnost seznámit se s jeho pozadím mají ideálně, pokud se stanou zaměstnanci instituce, která D-Space provozuje a disponuje sdílným správcem systému. Na to nestačí tři týdny praxe ani odpolední exkurze...

¹² Hodnocení praktických volitelných předmětů ze strany studentů je velmi příznivé. Student pokud předmět vyhodnotí jako nezajímavý, jen obvykle ani nedokončí nebo zruší zápis do předmětu. Velice oblíbený je kurz Anatomické terminologie Vladimíra Musila, který zahrnuje i návštěvu pitevny a kurz Leadershipu s Tomášem Řehákem.

¹³ Dana Smetanová, která předmět vede, je nesmírně trpělivou a precizní lektorkou, studenti zpracovávají pod jejím vedením čtyři slovníková hesla. Zájem o předmět vysoce převyšuje jeho kapacitu a výstupy jsou reálně uplatnitelné v praxi.

¹⁴ Obecně se potýkáme s nezájmem o účast na odborných konferencích, je však pravdou, že příspěvky na těchto konferencích obvykle počítají s určitou mírou znalosti problému a pro nováčka v oboru jsou těžko srozumitelné.

¹⁵ Např. seminář Praktické využití informačních zdrojů v CzechInvestu umožňuje, aby se studenti seznámili s databázemi, pro které nemá Univerzita Karlova licenci a které jsou skutečně v této organizaci každodenně využívány.

strany naší katedry pocíťováno jako vstup na tenký led¹⁶. Výjimkou jsou však vedoucí našich seminářů, kteří na svém zapojení do výuky oceňují právě možnost získání bezprostřední zpětné vazby ke své práci.

Závěr

V roce 2014 byly v seminární práci na naší katedře analyzovány inzeráty na pracovní místa uveřejňované v konferenci knihovna@cesnet.cz. Pokud bychom se ve snaze přiblížit požadavkům praxe, pak nám tato analýza napovídá, že je nutné dbát na to, aby měli studenti zkušenosti s obsluhou knihovního systému, pokročilé znalosti MS Office, řešeršní kompetence, znalý standardy katalogizace a vlastnili řidičské oprávnění. Stejný důraz byl kladen však také na komunikativnost, samostatnost, systematicklost a důslednost, pečlivost, organizační schopnosti, přátelskost a ochotu se vzdělávat. Jsme vděčni všem lektorům našich praktických seminářů, že se rozhodli nám pomoci rozvíjet všechny výše uvedené kompetence, včetně těch těžko měřitelných a pro osobnost dobrého knihovníka nezastupitelných.

Příspěvek vznikl v rámci programu UK Progres č. Q15 s názvem „Životní dráhy, životní styly a kvalita života z pohledu individuální adaptace a vztahu aktérů a institucí“.

Prameny

Koncepce celoživotního učení knihovníků (CŽV). In: ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNICKÁ RADA. *Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2017 - 2020* [online]. 2016. [cit. 2017-05-10]. Dostupné z: http://files.u-k-r.webnode.cz/200000237-9ef279fed4/KoncepceCZV_2016_DEF.docx

Legislativa a metodické pokyny pro vysoké školy. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky* [online]. [cit. 2017-05-10]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/vysoke-skolstvi/legislativa>

Program na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II). *Ministerstvo kultury České republiky* [online]. [cit. 2017-05-10]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/program-na-podporu-aplikovaneho-vyzkumu-a-vyvoje-narodni-a-kulturni-identity-na-leta-2016-az-2022-naki-ii-857.html>

ŘÍMANOVÁ, Radka. Výstupy z workshopů - Jak vybrat nejlepšího knihovníka. *Knihovny současnosti 2015* [online]. Praha: Sdružení knihoven ČR, 2015. s. 98-100 [cit. 2017-05-10]. ISSN 1805-6970. ISBN 978-80-86249-75-9. Dostupné z: http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2015/knihovny_soucasnosti_2015.pdf.

¹⁶ V roce 2016 např. proběhlo UX testování vybrané oborové brány.

ŘÍMANOVÁ, Radka. Práce při studiu, studium při práci: příspěvek k diskusi o průniku praxe a teorie. In: *Knihovny současnosti 2015* [online]. Praha: SDRUK (Městská knihovna v Praze), s. 59-67. Dostupné z: http://sdruk.mlp.cz/data/xinha/sdruk/2015/knihovny_soucasnosti_2015.pdf.